

Son Ütopya: Posthümanizm

Mücahit Gültekin

<http://islamianaliz.com/m/3792/son-utopya-posthumanizm> 17 Ocak 2020

Uluslararası Estetik Plastik Cerrahlar Birliği'nin yayınladığı bir rapora göre 2011-2016 yılları arasında Türkiye'de yapılan estetik operasyon sayısı %200 artmış. 2011 yılında 266 bin 146 olan operasyon sayısı 2016'da 789 bin 564'e ulaşmış (Rakama toksin, botoks gibi cerrahi olmayan operasyonlar da dahil). Estetik cerrahi sektörünün Türkiye'de 2 milyar doları aşan bir büyüklüğü olduğu ifade ediliyor.

Estetik cerrahinin bu denli hızlı büyümesinin ardında beden her türlü müdahaleye açık olduğu görüşü yatmaktadır. Bu da, özellikle modern psikolojide, insanın maddeye indirgenerek, makine metaforlarıyla açıklanmasıyla ilişkilidir. İnsanın makineye benzetilerek açıklanması, hiç kuşkusuz insanın tanımlanırken materyalist dünya görüşüne dayanılmasından kaynaklanmaktadır.

Örneğin, bundan yaklaşık 400 yıl önce Rene Descartes, sadece evrenin değil, İnsanın da saat benzeri bir düzenle çalıştığına vurgu yapmıştı. Psikoloji tarihinin önemli isimlerinden J. O. De La Mettrie de insanı anlattığı kitabına şu ismi vermişti: "*İnsan Bir Makine*". De La Mettrie bu kitapta insan denen bu makinenin aynen diğer makinelerde olduğu gibi yaylardan oluştuğunu belirtmiş ve şöyle demişti: "*Bütün hayatı, hayvansal, doğal ve otomatik hareketler bu yayların eylemleriyle gerçekleşirler.*". Mettrie'nin kitabının yayınlanmasından 250 yıl sonra psikolojide tüm zamanların en önemli isimlerinden kabul edilen B. F. Skinner de aynı şeyi söyleyecekti: "*İnsan bir makinedir.*"

İnsan ve insanın en önemli organı olan beyin, tarih boyunca hep makine metaforları (saat, elektrik santrali, bilgisayar) kullanılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Söylediğimiz gibi bu, Batı'nın materyalist-mekanist dünya görüşüyle ilgilidir. İnsanın sürekli makineye indirgenerek açıklanmaya çalışılması birbiriyle ilişkili sonuçları beraberinde getirmiştir.

Buna göre, ilkin, diğer makinelere nasıl müdahale edilip tamir edilebiliyor, geliştirilebiliyorsa insana da müdahale edilip beden kusurlarının giderilebileceği ve bedenin geliştirilebileceği düşünülmüştür. İkincisi, insanın yaptığı makinelerin, insandan daha hızlı, daha dayanıklı ve daha kusursuz çalıştığı ifade edilmeye başlanmıştır. Üçüncüsü (bugün daha güncel ve yoğun olarak tartışıldığı gibi) makine ve insan arasındaki ayırım giderek bulanıklaşmaya başlamış, sadece insan makineye benzetilmemiş, makineler de insana benzetilmeye başlanmıştır.

Batı düşünce geleneğinde insan bedenine duyulan öfke aşikârdır. David Le Breton'un da ifade ettiği gibi "*bedenden nefret*"in uzun bir geçmişi vardır. Beden aksayan, hastalanan, yaşlanan ve içine hapsediğimiz kusurlu organlar bütünü olarak tasavvur edilmiştir. Bir beden içinde olmak, verili bir şeye mahkûm olmak demektir ve bu da tahammül edilemez bir şeydir. Bedene duyulan bu öfkenin çağdaş temsilcisi Orlan'dır. "Beden Sanatçısı" (Body Art) olarak isimlendirilen Orlan (asıl adı Mireille Suzanne Francette Porte) bedenini bir rakip, bir hasım olarak görür. Ona göre beden/deri, "*keyfe göre design'ı değiştirilen bir terekedir.*". (Le Braton, 2014). Defalarca cerrahi operasyon geçiren Orlan (sadece 1990-1993 yılları arasında 9 ameliyat), bu operasyonlardan bazılarını "canlı performans"a dönüştürmüş izleyici karşısında, şovunun bir parçası haline getirmiştir. Akman'ın da (2006) söylediği gibi ameliyathane Orlan'ın stüdyosudur, bedeni de "*yalnızca yapıtı için kullandığı bir araç ve materyal değil, aynı zamanda yapıtın ta kendisi*"dir. En son yanaklarından alınan kemiklerle alınının iki tarafına boynuz yaptıran Orlan "sanatı"nın gayesini şöyle açıklar: "*Benim çalışmam, o doğuştan olana, kaçınılmaz olana, doğaya, (temsil sanatçısı olarak doğrudan rakibimiz olan) DNA'ya ve Tanrı'ya karşı verilen bir mücadeledir.*". (Le Breton, 2014).

Orlan'ın ifadesi, queer teorisinin "verililik", "özcülük", "performans" gibi anahtar kavramlarını içerir. Queer teoriye göre sadece cinsiyet rolleri değil, cinsellik ve beden de inşa edilebilir. Cinsiyet, hem Foucault hem de Butler'ın işaret ettiği gibi, "*müdahaleye ve yeniden anlamlandırılmaya açık, süregiden söylemsel bir pratik olarak*" olarak tanımlanır. Teknolojinin gelişmesiyle bu daha da mümkün hale gelmiştir. Trans bedenler bunun en açık örneği olarak sunulur: "*Transeksüelin bedeni teknolojik bir yapıtıdır, cerrahi ve hormonal bir kurgu-yapıdır, kesin bir isteme dayanan plastik bir şekillendirmedir.*" (Le Breton, 2014).

Cinsiyet, beden ve cinsellik bağlamında bir "olasılıklar alanı" olarak tanımlanan queer, "her türlü" cinsiyet ve cinsellik potansiyelini içinde taşır; "*anormal, kötü ve gayr-i tabii olarak yaftalanan*" bütün cinsel pratikler, queer kimliğin bir parçasıdır (Erdem, 2012). Queer teoriye göre, ne beden, ne cinsiyet, ne de cinsellik normlaştırılmaz, sınıflandırılmaz ve sabitlenemez.

İtiraz, sadece cinsiyetin/cinselliğin/bedenin sınıflanmasına değil, aynı zamanda varlığın kategorize edilmesinedir. İnsan sonrası dönemin en büyük günahı varlığı herhangi bir sınıfa atamak olacaktır. Varlığın insandan başlanarak sınıflandırılması, söylemsel bir pratik, tarihsel bir öğrenme, sosyal bir inşadır; büyük bir yanılığdır. Teknolojinin yardımıyla, insan sonrası dönemde bu yanılığa son verilecektir.

Feminist yazar Braidotti insan sonrası durumu tanımlarken şöyle yazar: "*İnsan sonrası durum, organik ve inorganik, doğmuş olan ve imal edilmiş olan, et ve metal, elektronik devreler ve organik sinir sistemleri gibi yapısal farklar ve ontolojik kategoriler arasındaki ayırım çizgilerini yerinden eden bir kuvvettir.*"

Rosi Braidotti yalnız değildir. Yuval Noah Harari, Will Kymlica, Anna Maria Jogose, Peter Singer, Tom Regan gibi düşünürler insanın kendini varlık içinde "imtiyazlı" bir konuma yerleştirmesine isyan eder. Bunun; en eski, en güçlü ve dolayısıyla değiştirilmesi en zor olan bir ayrımcılık türüne işaret ettiğini söylerler: "*Türcülük*". Türcülük, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi mücadele edilmesi gereken bir ayrımcılık şeklidir ama bir farkla: Türcülük insanın en zor vazgeçebileceği bir ayrımcılık türüdür. Çünkü insan, evren içindeki "imtiyazlı" konumunu bırakmak istemeyecektir. Hayvanın ve doğanın (şimdilerde buna robotlar da ekleniyor) "sömürüsü" insanın kendini ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmesiyle meşru olabilmektedir.

İnsan sonrası dönemin senaryosunu yazanlar için, insana bu imtiyazlı konumu veren Tanrı ve dinlerden başkası değildir. Donaldson ve Kymlica şöyle yazar:

"Batılı (ve pek çok Batılı olmayan) kültür yüzyıllardır hayvanların insanlardan bir tür kozmik hiyerarşi gereği daha aşağıda olduğu, bu nedenle insanların amaçları doğrultusunda hayvanları kullanma hakkına sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu fikir pek çok dinin temelinde yatmaktadır." Aynı yazarlar, James Serpell'den yaptıkları bir aktarımda bu "ayrımcılığın sorumlusunu" daha açık bir şekilde tanımlar: "...hayvanların öldürülmesinden esas sorumlu olan insanların kurban sunmasını talep eden tanrılardır."

Batı son 500 yıldır kurmak için uğraştığı seküler düzende kayda değer adımlar atmışsa da, yine de insanlığın kolektif bilinçaltındaki "Tanrı ve din" olgusu evrenin ve insanın tanımlanmasında etkili olmaya devam etmiştir. İnsan hakları bildirgesi bu sebeple bugün hedef tahtasındadır. İnsan sonrası dönemin tasarımcıları için "insan hakları" kavramı, insan merkezliği yansıtan ayrımcı bir kavramdır ve bundan kurtulunmalıdır. Popüler yazar Yuval Noah Harari'nin "*Bütün insanlar eşit yaratılmıştır.*" diye başlayan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni yerden yere vurmasının sebebi de budur.

Ocak 2018'de Davos'ta yaptığı konuşmada "insanı hackleyebildiklerinin" müjdesini veren Harari, bunu tarihin en büyük devrimi olarak tanımlar. Teknoloji, enformasyon (infotek) ve biyolojiyle (biyotek) buluşmuş ve insan başka bir türü var edebilecek bir noktaya gelmiştir. Evrim doğanın kontrolünden, insanın kontrolüne geçmiştir. Harari buna "akıllı tasarım" diyor ve ekliyor: "*Bu akıllı tasarım göklerdeki bir Tanrı'nın tasarımı değil, bizim kendi tasarımı-mız*"dır.

Homo Deus kitabına in vitro fertilizasyonu gösteren bir fotoğrafla başlayan Harari, fotoğrafın altına şu notu düşer: "*In Vitro fertilizasyon, yaratılışa hükmetmek.*". Gazeteler, bilimsel dergiler, bilimsel kitaplar, televizyonlar bu notun gerçek kılındığının örneklerini duyururlar sürekli: 2 babalı çocuk, 2 anneli çocuk, 3 ebeveynli çocuk, tek ebeveynli çocuk, embriyo aşamasında DNA'sına müdahale edilmiş çocuk... İnsanın mekanik bir kurgu olarak imal edilebileceğinin örnekleriyle yetinilmez, bu haberlere, makinenin de insanlaştırıldığına ilişkin haberler eşlik eder: BBC'de yayınlanan bir haberin başlığı şöyledir: "*Avrupa Birliği Robotlara 'Elektronik İnsan' Kimliği Verebilir.*"[\[1\]](#) Haberin içeriğinde şu ifadeler yer alır: "*Avrupa Birliği'nin ya-*

sama organı olan Avrupa Parlamentosu (AP) önümüzdeki yıllarda, yapay zekanın insan zekasını geçebileceği öngörüsünde de bulunuyor. Eğer iyi hazırlanılmaz ise bu durumun, 'insanın bir tür olarak dünya üzerindeki geleceğini dahi tehlikeye atabileceği' yorumu yapılıyor." Bu haberler ve daha fazlası, bildiğimiz dünyanın sonunun geldiğine ikna etmeye çalışır bizi.

Peki, bildiğimiz dünyanın sonunu getirecek olanlar, Harari'nin ifadesiyle bu "akıllı tasarım"ın akıllı kimdir ve neyi amaçlamaktadır? Harari amaca ilişkin birşey söylemese de kimler olduğuna ilişkin şunu söyler: Küçük elit bir grup; bilgiyi/veriyi ve teknolojiyi elinde bulunduran küçük bir grup. Amerika ve İsrail'de gelecekteki farklı yaşam formlarının biçimlendirilmesine başladığını söyleyerek adres de gösterir Harari. Ahmet Dağ da Transhümanizm kitabında "öjeni-transhümanizm" bağlamında İsrail'deki gelişmeleri dikkat çeker.

*

Aktardığımız bu tablo neyi göstermektedir? Nasıl bir dünya inşa edilmeye çalışılıyor ve ne amaçlanıyor?

Bugün, kadın hakları, hayvan hakları, makine/robot hakları tartışmaları felsefi temelini postyapısalcılıkta bulan bir itiraza dayanıyor: Verili olan hiç bir şeye mahkûm değiliz; bütün özcü ve normatif yaklaşımlara karşıyız. Bu itiraz, sadece kültürel verililiği değil; biyolojik, doğal, organik olarak isimlendirilen verililiği de kapsar. Posthümanist dönem, kendimizi ve evreni tanımlarken kullandığımız, içine doğduğumuz kategorilerin sınırlarını aşındırıyor ve tartışmalı hale getiriyor. İnsan ve hayvan, kadın ve erkek, canlı ve cansız kategorileri (sabite-leri) arasındaki sınırlar bulanıklaşıyor/buharlaşıyor. Posthümanist dönem ilahi olana karşı yürütülen savaşı (Batılılar buna "yaratıcı yıkım" diyor), tarihte eşî görülmemiş bir katmana, "kevni ayetler" katmanına taşıyor. Nanoteknoloji, yazılım, robotik, gen mühendisliği, doğum teknolojileri gibi alanlar bu savaşın gerekli teknik ve düşünsel malzemelerin üretildiği laboratuvarları ifade ediyor.

Bu savaş, "doğuştan" hazır bulduğumuz her şeyin (ırkımız, cinsiyetimiz, bedenimiz vb) yeniden inşa edilebileceği umuduna dayanmaktadır. Eğer bu "umut" gerçek kılınabilirse, kitlelerin bir dine, bir peygambere ya da bir Tanrı'ya inanmalarının bir anlamı kalmayacaktır. Zira dinler, kevni ayetlerle uyumlu tavsiyeler, hükümler barındırır. Başka bir ifadeyle, dinler bir "program" ise, kevni ayetler bu programın üzerinde işlediği "yazılım" gibidir.

Müslümanların sadece yazılı olan ayetleri değil, kevni ayetleri koruma sorumluluğu da bulunmaktadır. Sadece kendi coğrafyalarının değil, bütün bir insanlığın ümidi olabilmeleri, bu sorumluluklarının farkında olmalarıyla mümkün olabilir.

Kaynakça:

Akman, K. (2006). Orlan: Kırılan Ten, Cogito Dergisi, Sayı: 44-45

Braidotti, R. (2015). İnsan Sonrası, Kolektif Yay., İstanbul.

de la Mettrie, J. O. (1985). İnsan Bir Makine, Süreç Yay., İstanbul.

Dağ, A. (2018). Transhümanizm İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü, Elips Yay.

Erdem, T. (2012). Hizadan Çıkmaya, Yoldan Sapmaya ve Çıkıntı Olmaya Dair: Kimlik Değil, Cinsellik! Tektip Cinsellik Değil, Cinsel Çeşitlilik!, (Cinsellik Muamması Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet, içinde, Editör: Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice), Metis Yay., İstanbul.

Harari, Y. N. (2017). Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, Kolektif Yay., İstanbul.

Harari, Y. N. (2016). Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi, Kolektif Yay., İstanbul.

Kymlica, W., Donaldson, S. (2016). Zoopolis Hayvan Haklarının Siyasal Kuramı, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul.

Le Breton, D. (2014). Bedene Veda, Sel Yay., İstanbul

Not: Bu yazı daha önce Çilingir Dergisi'nin 5. sayısında yayınlanmıştır.

[1] <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38581834>